

Verzamelde artikelen

Kees Veenman

Verzamelde artikelen

Kees Veenman

Bookmundo

© Kees Veenman 2024

ISBN 9789403773155

Inhoud

Voorwoord	6
Deel 1. Artikelen in Motief 2008-2023	7
De grenzen voorbij <i>2007</i>	8
Hoe verwondering een deur opende <i>2008</i>	14
Christus in de kleur <i>2010</i>	16
Had Goethe ongelijk? <i>2018</i>	23
De oneindigheid van blauw <i>2020</i>	28
De mantel van Michael <i>2021</i>	30
Het wezen van de kleuren <i>2021</i>	34
De bloemencultus van Albert Steffen <i>2023</i>	38
De spirituele wetenschap van de toekomst <i>2023</i>	43
Deel 2. Duitstalige artikelen	49
Farbe und der Mensch <i>2009</i>	50
Die Bedeutung der Farbentstehung für die Therapie <i>2010</i>	94
Christus in den Farben <i>2010</i>	99
Die Regenbogen als Pforte zum Geistigen <i>2018</i>	106
In Farben heilen <i>2021</i>	111
Wissenschaft der Zukunft <i>2024</i>	115
Deel 3. Artikelen in verschillende tijdschriften	121
Kleurtherapie en het oergebaar van de kleuren <i>1999</i>	122
Kleur en inspiratie <i>2004</i>	126
Kleur en de mens <i>2009</i>	135
De uitdaging die ICT ons stelt <i>2016</i>	147
Projectieve meetkunde <i>2022</i>	155
Het heilige groen <i>2023</i>	162
De tweevoudige grens tot de geestelijke wereld <i>2024</i>	165
Deel 4. Vroege artikelen	172
Elektriciteit: van polariteit tot dualiteit <i>1988</i>	173
Prismatische kleuren als wisselwerking resultaat van licht en duisternis <i>1995</i>	183

Voorwoord

Dit boek is ontstaan vanuit de behoefte tot een overzicht te komen van alle door mij gepubliceerde artikelen in tijdschriften als o.m. *Motief*, *Vrij Opvoed Kunst* en *Das Goetheanum*. In eerste instantie heb ik deze verzameling voor mijzelf samengesteld, maar een aantal artikelen is wellicht voor een beperkte groep mensen ook interessant. Het voornaamste wat dit overzicht kan bieden is inzicht in de ontwikkeling in mijn kleuronderzoek en kan van belang zijn voor mensen die diepgaand in kleur zijn geïnteresseerd. Daarnaast komen er ook andere thema's aan de orde.

In het deel *Artikelen voor Motief* heb ik alle artikelen verzameld die ik voor het tijdschrift *Motief* geschreven heb in de periode 2008-2023, met name over kleur. Daar reken ik ook het artikel over de bloemencultus van Albert Steffen toe, aangezien het mediteren met de kleur van de bloemen in deze cultus een hoofdrol spelen.

Een enkel artikel, zoals *Had Goethe ongelijk* heb ik nooit ingestuurd omdat ik na het schrijven ervan andere plannen kreeg. Nu neem ik het op omdat het een belangrijke stap vertegenwoordigt in de ontwikkeling van mijn denkbeelden over kleur.

In het deel *Duitstalige artikelen* heb ik de artikelen opgenomen die ik heb gepubliceerd in *Das Goetheanum*. Dit deel opent met het omvangrijke artikel dat ik in *Elemente der Naturwissenschaft* publiceerde.

In het deel *Artikelen in verschillende tijdschriften* zijn deels wat oudere artikelen over kleur opgenomen in enkele medisch georiënteerde tijdschriften, naast enkele recentere artikelen in *Vrij Opvoed Kunst*, die vooral meer pedagogische thema's betreffen en die ik schreef vanuit mijn veertig jaar vrije school leraarschap aan het Rudolf Steiner College in Haarlem.

In het deel *Vroege artikelen* zijn de twee grotere artikelen opgenomen die ik tijdens de jaren 80 en 90 van de vorige eeuw schreef. Vooral het artikel over prismatische kleuren laat de fenomenologisch basis zien waarop later mijn kleurwerk zich ontwikkelde. Rond het thema elektriciteit heb ik in de loop der jaren diverse lezingen gegeven, maar van een tweede artikel is het nooit meer gekomen.

Deel 1. Artikelen in Motief 2008-2023

De grenzen voorbij 2007

In de voordrachtencyclus *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap*¹ beschrijft Rudolf Steiner voor de moderne wetenschap een geesteswetenschappelijke weg, die ertoe kan leiden om het geestelijke in een natuurverschijnsel nader te komen. Deze weg wordt beschreven als bestaande uit twee oefengebieden, die onderling verweven zijn.

In het eerste oefengebied richt je je op de zintuiglijk waarneembare wereld, met het doel om de voor een natuurverschijnsel typerende karakteristieke dynamiek (ook wel ‘gebaar’ genoemd) te leren kennen. Zodra de zon bij zonsopgang bijvoorbeeld geel kleurt, heeft dit geel een stralende gestalte. Deze waarnemingen worden eerst zo intensief mogelijk opgenomen, waarbij het voorstellingsleven zwijgt. Met de waarneming worden uitsluitend begrippen verbonden, die helpen de waarnemingen te ordenen. Elke vorm van speculatief denken wordt teruggehouden. Deze resignatie is nodig om deze gebaren, die in de natuurverschijnselen tot uitdrukking komen, te leren zien. Rudolf Steiner beschrijft dit als het gebied van het fenomenalisme, waarbij het denken zodanig beoefend wordt, dat het zich slechts richt op het karakteristieke van het fenomeen en het oergebaar of de idee, die zich hier in uitspreekt. De intensieve studie van de Filosofie der vrijheid is een andere methode om dit gezuiverde denken te ontwikkelen². Dit zuivere denken leidt er uiteindelijk toe dat de gebaren in het fenomeen een taal gaan spreken en men in staat is deze gebarentaal te kunnen aanhoren: het inspiratieve waarnemen.

Zoals in sprookjes elke Hans uiteindelijk een Johannes kan worden, om net als de evangelist in woord en daad te getuigen van een geestelijke werkelijkheid, zo kunnen wij als fenomenoloog getuigen worden van het wezenlijke dat zich in natuurverschijnselen uitdrukt.

---

¹ Rudolf Steiner, *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap*, Vrij geestesleven, Zeist, 2002.

² Rudolf Steiner maakt er ons in de achtste voordracht op attent dat het intensief en herhaald bestuderen van de filosofie der vrijheid een zogeheten zuiver denken tot stand brengt, dat uitstijgt boven het voorstellende fysiek-zintuiglijke denken en zo algemene samenhangen vindt die een bestaan hebben onafhankelijk van de fysiek-zintuiglijke indrukken. Vervolgens kan dit denken tot orgaan worden voor wat Goethe noemde ‘anschauende Urteilkraft’, het kunnen herkennen van de idee in het fenomeen tijdens het kenproces.

In eerste instantie beleeft men echter aan een karakteristiek gebaar van een fenomeen dat het wel iets wezenlijks uitdrukt, met andere woorden dat het iets te zeggen heeft, maar dat men doof is voor wat daar klinkt. Je ervaart dat je niet beschikt over het innerlijke orgaan om te kunnen aanhoren. Dat is een hele concrete en niet gemakkelijke ervaring, die zich kan omzetten in een vraag waar vaak lange tijd geen antwoord op komt. Toen ik tegenover Dick van Romunde eens verzuchtte op bepaalde vragen na tien jaar nóg geen antwoord te hebben, stelde hij me gerust: “Nu, na dertig of veertig jaar, krijg ik op enkele vragen een klein beetje antwoord.” Toen dacht ik: ja, Goethe zei het al, je moet de vraagpijn kunnen uithouden!

Maar juist deze vraagpijn kan ons attent maken op de noodzaak een tweede oefengebied te gaan onderzoeken, een gebied in het innerlijk van de mens. Aan het kruis stonden aan weerszijde van Christus Maria en Johannes. Waar Johannes van Christus kon getuigen, bewaarde Maria de gebeurtenissen in haar hart. Zij ging de weg naar binnen. In onze tijd zullen we die weg eerst moeten gaan, een weg die leidt tot imaginatieve waarnemingen en *eerst dan* komen inspiratieve waarnemingen binnen ons bereik. Bij het komen tot dit tweede gebied gaat het kort gezegd om het verinnerlijken van de fenomenen. Ook de gebaren, die een taal spreken die we (nog) niet verstaan, worden verinnerlijkt. Daarbij kan men drie stappen onderscheiden:

- Het begint met het zoeken naar *symbolische beelden* bij de waarnemingen van het fenomeen, die meer zijn dan een oppervlakkige analogie. Bij sommige van die beelden kan men ervaren dat ze meer aan de kern raken dan andere. Bij het stralende geel kan men als symbolisch beeld op een vuurtoren komen, waarvan het stralend licht naar alle kanten gaat. Ook kan men het fenomeen vanuit een enkel zintuig opbouwen en zo komen tot een *tastbeeld* of een *warmtebeeld*.
- De *kunstzinnige verwerking* van de fenomenen, zoals dat zo mooi in het werk van Jochem Böckemühl³ kan worden aangetroffen, helpt ook om de fenomenen dieper in zich op te nemen. Of het nu gaat om tekenen, schilderen of dichten naar aanleiding van de waarnemingen, steeds zal men het fenomeen in een vollere rijkdom in zich op kunnen nemen, dan het geval zal zijn door de verschillende facetten van het verschijnsel alleen met

---

³ Zie bijvoorbeeld *Erwachen an der Landschaft*, Jochem Bockemühl.

behulp van begrippen te benoemen. Zo kan men met geel schilderen en merken dat het vervloeien wil. Wat gebeurt als ik een scherp begrenst geel tegen zwart schilder? Dan knalt het stralend geel tegen het zuigende duister.

- Vervolgens moet de waarnemingsinhoud verder worden verinnerlijkt door de innerlijke nabootsing van de fenomenen te versterken. Hiervoor is het nodig om eerst, voorbij de waarnemingen van tast, reuk en smaak, door te dringen tot de veel dieper gelegen waarnemingen van de bewegingszin, de evenwichtszin en de levenszin. De meer aan de oppervlakte van de ziel liggende waarnemingen van tast, reuk en smaak dringen zich sterk aan ons op. Voor het bewust ervaren van beweging, evenwicht en leven moeten we (invoelend) meer naar binnen reiken. Leeft men zich op deze wijze in, in de stralende gestalte van het eerder geschilderde geel, dan merkt men dat waar het geel lichter van tint wordt, het ook zachter, teerder, kwetsbaarder ook wordt voor de kleinste vervuiling. Het teerste geel vertegenwoordigt een grote zuiverheid.

Bij de meditatieve verwerking van deze waarnemingen duiken dan – vaak pas na lange tijd – innerlijke beelden op, die uiteindelijk een toenemend imaginatief karakter kunnen hebben. Over de wijze waarop men de imaginatieve kwaliteit van deze beelden kan beoordelen zegt Rudolf Steiner: “Dan zal men wat zich daar vertoont aanvankelijk beleven als een imaginatief beeld van het innerlijk. En het is niet voldoende als we een uiterlijke, plastisch-ruimtelijke vormvoorstelling hebben, het is voor deze oefening pas voldoende als we een levendige vormvoorstelling hebben, als we geleidelijk hoe dan ook al het ruimtelijke in deze imaginatie kunnen overwinnen en kunnen onderduiken in iets intensiefs, iets wat uit zichzelf werkzaam is”.⁴ Zo kan men bijvoorbeeld leren een in levendig magenta geschilderd schilderij zo te bekijken dat men zich in de kleur begeeft. We zijn dan geen toeschouwer meer, maar voelen ons omgeven door een levend-beweeglijke ruimte.

Is men eenmaal zover gevorderd dan zal men de verwantschap ervaren van de mens (namelijk een bepaald aspect van de mens) en het fenomeen dat door innerlijke nabootsing werd doorleefd. Rudolf Steiner hierover: “Indien we ... zijn aangekomen bij wat we vanwege de doorzichtigheid ervan vooreerst als het ware innerlijke wezen van de mens beleven ... dan vinden we een werkelijke

---

⁴ Zie noot 1, 6^e voordracht, blz 90 en 91.

orgaanleer.”⁵ In een eerdere voordracht klinkt er: “De mens ziet nu zijn menselijke gestalte niet als een eenheid, maar als een verscheidenheid van ... diervormen, die in hun synthese van door elkaar gaande en samengroeiende vormen de menselijke gestalte uitmaken. Hij leert via een innerlijke weg kennen wat in het plantentrijk en het minerale rijk leeft.”⁶

Hierbij kunnen we het volgende in overweging nemen. In elk verschijnsel, plant, dier, enz., drukt zich een uniek geestelijk beeld uit, een oerbeeld. Deze oerbeelden danken hun geestelijk bestaan aan een deel van de geestelijke wereld, die men de oerbeeldenwereld (onderste Devanchan) zou kunnen noemen. De oerbeeldenwereld leeft ook in de mens en is werkzaam in het menselijke organisme en de ziel. Dit houdt concreet in dat elk oerbeeld van een fenomeen *buiten ons* zijn pendant heeft *in ons*. De mens vindt in zichzelf, als microkosmos, de hele macrokosmos terug. Uitgaande van bijvoorbeeld een kleur vindt men op deze wijze hoe de kleur met de mens en zijn organisme verbonden is. Om een wellicht toegankelijk voorbeeld te noemen, voor de kleur rood kan men vinden dat dit verwant is aan de menselijke wil. Deze bewustwording noemt Rudolf Steiner de weg van de imaginatie.

Keert men nu met deze imaginatieve beelden terug tot de gestiek van het fenomeen van het eerste oefengebied, dan blijkt dat de gebarentaal van de verschijnselen ons niet meer vreemd is. Het innerlijk aanhoren – de inspiratie – kan een aanvang nemen. We merken dat wat we vanuit het zuivere denken met deze gebaren kunnen verbinden, voller, rijker aan inhoud is geworden en tevens krachtig werkend wordt ervaren als ‘richtingen’⁷ waarin de intenties werken van de met het fenomeen verbonden wezen. Men gaat dan bijvoorbeeld ervaren dat de zuiverheid die het geel vraagt bij het schilderen uitdrukking is van een hoge morele zuiverheid die met het geel verbonden is. Het wordt nu ook mogelijk om bij deze inspiratieve indrukken passende woorden te vinden. Dit proces luistert zeer nauw. Het eerdergenoemde fenomenalisme en de intensieve studie van de *filosofie der vrijheid* dienen ertoe om ons denken te zuiveren en te verlevendigen, zodat we ons oordelende denken kunnen terughouden en zo de waarnemingen intens kunnen opzuigen. Eerst komen we

---

⁵ Idem, 8^e voordracht, blz 128.

⁶ Idem, 6^e voordracht, blz 90 en 91.

⁷ De inspiratieve werking trekt in het denken sporen die een intentie uitdrukken.

tot imaginatieve orgaanindrukken in ons zelf en hervinden daarna actief horend de eerder gevormde (maar terughoudend) zuivere gedachten als inspiratieve indrukken, die we dan ook kunnen verwoorden. Langs deze weg, die eigenlijk een interactie is van twee deelwegen, komen we zo tot een ontmoeting met het geestelijke in het natuurverschijnsel. Het tweede oefengebied, die tot de imaginatie leidt, blijkt een voorwaarde om het eerste oefengebied, die tot de inspiratie voert, te kunnen bereiken.

Beide gebieden leiden ons in eerste instantie naar een drempel. De intensivering van de waarneming leidt tot een drempel, waar we met ons denken halt moeten houden en moeten wachten tot de gebarentaal van de natuur zich als tot inspiratie omgevormde zuivere gedachten kan uitspreken. Laten we hier echter het denken voortrollen, dan belanden we in het speculatieve denken en komen zo tot allerlei modelachtige voorstellingen, zoals b.v. het atoommodel. De verinnerlijking van het bewustzijn leidt ook tot een drempel waar we ons moeten terughouden, wil de imaginatieve waarneming zich kunnen vormen. Zouden we hier het denken laten voortrollen dan vinden we slechts levensherinneringen.

In de toepassing binnen de goetheanistische fenomenologie kunnen de twee beschreven oefengebieden niet expliciet gescheiden, echter wel tijdelijk uiteengehouden worden op grond van een helder onderscheid tussen waarnemen en denken. Terwijl men aan de ene kant dieper naar binnen tast en gaandeweg tot imaginatieve beelden komt, groeit tegelijkertijd door de terughouding het inspiratieve vermogen om de gestiek van de fenomenen te kunnen aanhoren. De *combinatie* van beide oefengebieden kan uiteindelijk het volgende opleveren. Nu we het geestelijke in het natuurverschijnsel hebben leren kennen en de wijze waarop dit in ons menszijn verankerd is, kunnen we vanuit dit natuurverschijnsel genezend leren handelen. “En door dan in de intuïtie bij elkaar te brengen wat we over de plant, het dier en het mineraal hebben leren kennen en wat er door de imaginatie over de menselijke organen aan het licht is gekomen, verkrijgen we pas een ware therapie, een geneesmiddelenleer die het uitwendige werkelijk kan aanwenden voor het inwendige.”⁸ Anders gezegd, een verenigen van imaginatieve en inspiratieve waarnemingen, een ontmoeting van beide kwaliteiten in ons, maakte de

---

⁸ Zie noot 1, 6^e voordracht, blz 93.

ontmoeting met de (genezende) wil van een met een fenomeen verbonden wezen mogelijk. Langs deze weg kan bijvoorbeeld de genezende werking van kleuren onderzocht worden.

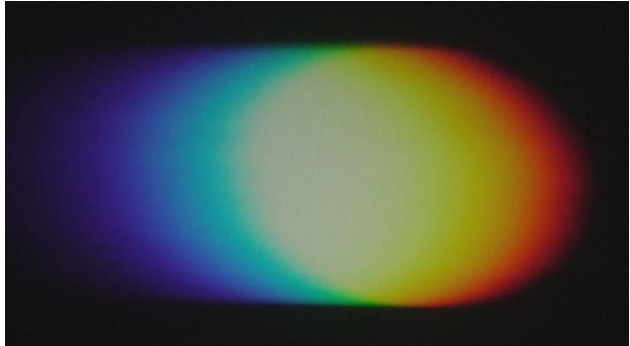
In fenomenologische kringen zijn er mensen die van mening zijn dat het vinden van beelden bij een fenomeen – nog in het midden gelaten of dat symbolische of imaginerende beelden zijn – al een voleinding betekent van de fenomenologische weg. Verder mag en kan je volgens hen niet gaan. Rudolf Steiner plaatst ons in *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap* voor de uitdaging twee verdere stappen toe te voegen. De inspiratie laat ons nog dieper doordringen in de geestelijke uniciteit van het fenomeen, tot de werking van de intenties van de daarin werkzame wezens. Maar de derde en laatste stap, de intuïtie, maakt een nog diepere verbintenis mogelijk met die wezens zelf, met hun scheppende wil. Dit brengt ons eerst terug in de wereld, waar zo'n wilsimpuls immers op gericht is. Leert men bijvoorbeeld de wilsintenties van de kleuren kennen dan wordt men gewaar dat het manipulatief gebruik van kleur, in onder meer de reclame, niet in overeenstemming is met het wezen kleur.

De gehele weg die Rudolf Steiner ons hier voor ogen stelt – of misschien beter gezegd: op het hart bindt – is zeker een moeilijke weg om te gaan. Een langdurige scholing is hieraan verbonden. Alleen wanneer we leren de hele weg te gaan, kunnen we de met de natuurfenomenen verbonden wezens in hun opdracht naar de wereld toe terzijde staan.

Hoe verwondering een deur opende 2008

Intens beleefde eerbied of bewondering kan een deur openen naar het geestelijke. Ik bereidde me toentertijd voor op een lezing over Willem Zeylmans van Emmichoven, ter gelegenheid van een herdenking rond zijn sterfdatum. Vermoedelijk zal het november 1991 zijn geweest, 30 jaar na zijn dood. Zeylmans had intensief met kleuren gewerkt, had de werking van kleur op de mens onderzocht en ik kende zijn werk. Als fenomenoloog verdiepte ik

mij door het doen van experimenten in de gebaren, die karakteristiek zijn voor bepaalde kleuren. Zo is het stralende gebaar essentieel voor het geel, zoals mooi te zien is bij het prisma, wanneer men

bijvoorbeeld in een duistere omgeving een ronde, tamelijk smalle lichtbundel door een prisma werpt. Op een scherm ziet men dan dat de bundel randkleuren heeft gekregen, waarbij aan één kant het wit zeer geleidelijk overgaat in een zacht teer geel, dan in meer verzadigd geel, om tenslotte via oranje en een smal rood abrupt in het aangrenzende duister over te gaan. Nu is het met deze kleurgebaren zo gesteld dat zij een uiterlijk jasje en een binnenkant hebben. De binnenkant van het uiterlijk stralende gebaar van het geel komt men op het spoor als men met geel schildert. Er is geen kleur zo gevoelig voor onzuiverheden. Het stralende geel vraagt om de grootste helderheid en zuiverheid en elke vervuiling ontnemt het stralende iets van zijn kracht.

Het experiment dat ik die avond deed was feitelijk heel simpel, maar voor mij op dat moment heel veelzeggend. Ik bekeek de hierboven beschreven geel-rood kleurrand door een prisma. Door dit te doen liet ik de overgang van licht naar duister, via geel en rood, zich met behulp van het prisma opnieuw ontwikkelen, alsof het een directe overgang van licht naar duister betrof. Door het prisma zag ik nu een volledig identiek beeld als het oorspronkelijke beeld op het scherm. Hooguit veranderde, door het prisma in mijn hand te draaien, de totale breedte van de geel-rood overgang. Het stralende gebaar van het geel was identiek. Maar niet alleen het uiterlijk stralende van het geel sprak voor mij uit

dit experiment, ook de zuiverheid, die als kwaliteit in het stralende van geel beleefbaar is, was op dat moment intense ervaring. Ik heb die avond de proef vele, vele malen herhaald, ik kon er niet genoeg van krijgen en intussen groeide de bewondering voor het geel in mij. Ik had wel eens vaker intense natuurervaringen beleefd, maar ik heb nooit eerder zo'n gloeiende bewondering voor iets gehad als toen. En dat opende de toegang. Het was alsof ik in een andere werkelijkheid terecht kwam. Een werkelijkheid, waar dingen niet gescheiden zijn zoals in het aardse bestaan, maar waar zij zich in een volledige samenhang tonen, die elk aards denken te boven gaat. Ik ervoer het stralende, zuivere geel nu als een morele kracht van de hoogst denkbare orde. Ja, alle kleuren hadden hun eigen morele kracht en waren in hun samenhang geestelijk aanwezig. Ik ervoer de wezens die in de kleuren werkzaam zijn en de morele kwaliteit waarmee zij op aarde werken. De woorden die me op dat moment te binnen schoten waren: dit zijn Morele Giganten, die ver boven de mens verheven zijn in hun morele kwaliteit. De samenhang waarin de kleuren zich openbaarden laat zich het beste vergelijken met een cirkel, ook al was het er geen, want een cirkel veronderstelt een ruimtelijke gescheidenheid van de delen ervan. Terwijl hier een ruimtelijke en ook een 'tijdelijke' eenheid was.

Deze kleurwezens willen op aarde werkzaam zijn vanuit hun geestelijk-morele essentie, maar lijden eraan dat zij niet gekend worden en daardoor vaak door mensen op een wijze worden gebruikt die niet in overeenstemming is met hun wezen. Op dat moment werd mij duidelijk dat het gebruik van kleur waarbij mensen onbewust worden beïnvloed of gemanipuleerd, zoals dat bijvoorbeeld in de reclame vaak het geval is, afbreuk doet de morele kwaliteit die kleuren in de wereld vertegenwoordigen.

In de cirkelgelijkende geestelijke samenhang van de kleuren die ik eerder beschreef was ook de Christus aanwezig. Ik kan niet zeggen hoe ik dat op dat moment wist. Ook werden geen woorden of iets dergelijks tot mij gesproken. De Christus, dat was heel belangrijk, was niet met een bepaalde kleur verbonden, maar met het geheel dat de kleuren vertegenwoordigde.

Naderhand heb ik bij mezelf vastgesteld dat deze ervaring in mij de wil heeft wakker geroepen om mijn werk als kleuronderzoeker dienstbaar te maken voor de wereld van de kleurtherapie.

Vanaf 1910 voorspelde Rudolf Steiner dat in onze tijd steeds meer mensen een spontane waarneming zullen krijgen van de Christus in de etherische wereld¹. Steeds meer documenten berichten hiervan. Deze ervaringen hebben een zeer individuele signatuur². Voor mij kwam een dergelijke ervaring op het gebied, waarmee ik ook toentertijd al jarenlang verbonden was, de kleur. Die avond, nadat ik intensief had geëxperimenteerd met kleuren, ontstond in mij een groot gevoel van bewondering. Dit opende de toegang, zodat ik de wezens van de kleuren en de hoge morele intenties die van hen uitgaan, geestelijk ervoer. Christus was in het midden van de kleuren, iets wat op het moment van deze ervaring volkomen vanzelfsprekend was. Christus als de Heer der kleuren, is dat vreemd? Niet als je bedenkt dat kleuren ontstaan tussen licht en duisternis en Christus het wezen is dat uit het licht de duisternis binnentreedt.

Deze ervaring heeft me vaak doen denken aan de gelijkenis van de talenten³. Je krijgt een geestelijke ervaring geschonken, die een onuitputtelijke inspiratiebron blijkt om er mee aan het werk te gaan. En, zoals de tekst van het evangelie luidt, 'als de Heer terugkomt van zijn reis' blijk je deze geestelijke waarde terug te kunnen schenken, vermeerderd met menselijke arbeid. Het mooiste is dat niet bepalend is hoeveel talent je krijgt, maar dat je het op eigen kracht vermeerdert – een voor ieder mens haalbaar doel.

De genoemde ervaring heeft mij in eerste instantie ten aanzien van de kleuren sterk geïnspireerd. Pas veel later werd de vraag van belang hóe Christus met de kleuren verbonden is. Dit heeft tot het inzicht geleid dat Christus een aspect van zijn wezen aan elk van de kleuren heeft toegevoegd, zodat de kleuren er een 'dimensie' bij hebben gekregen⁴. In deze bijdrage wil ik dat voor drie kleuren nader uitwerken: het rood, het violet en het groen. Eerder in Motief

---

1 Rudolf Steiner, *Het esoterische christendom*, Zeist, 1999.

2 Zie b.v. Bastiaan Baan, *De Heer der elementen*, blz 193, Zeist, 2007.

3 Mattheüs 25:14 -30.

4 Dit heeft op alle mogelijke gebieden plaatsgevonden, Christus heeft zich immers met het hele bestaan verbonden. Emil Bock beschrijft b.v. in *Van de jordaan tot Golgotha*, Zeist, 1991 hoe Christus in de week voorafgaande aan zijn opstanding van dag tot dag aan elke planetensfeer een vernieuwend christelijk element toevoegde.

heb ik de methode van geesteswetenschappelijk onderzoek beschreven⁵ die Rudolf Steiner voor de natuurwetenschap heeft gegeven⁶. Vanuit de fenomenen volgt men een weg naar binnen en naar buiten. Op de weg naar binnen verinnerlijk je een natuurverschijnsel door (meditatieve) innerlijke nabootsing, wat ten slotte leidt tot een imaginatie van de wijze waarop dit natuurverschijnsel in het menselijk organisme is terug te vinden. De weg naar buiten vangt aan bij de gebarentaal die uit dit natuurverschijnsel spreekt, wat leidt tot een inspiratieve waarneming van het geestelijke dat in het verschijnsel werkzaam is.

Voor het ontstaan van het rood vergelijken we de kleur van de zonsondergang met het prismatische rood. Bij een volkomen open hemel zal de zon bij het zakken naar de horizon van wit, via geel en oranje naar rood verkleuren. Dat

de kleur steeds donkerder wordt, hangt samen met de toenemende troebelheid van de atmosfeer waar het licht door schijnt, terwijl de zon lager zakt. De gele zon heeft een grote stralenkrans om zich heen, die bij een oranje zon verdwijnt, terwijl de rode zon een scherpe contour krijgt. De troebelheid van de atmosfeer werkt niet alleen verduisterend, maar ook verdichtend. Vergelijken we dit met het prismatisch rood. We laten daartoe een smalle lichtbundel schuin op een wateroppervlak vallen, waarbij het water dient als prisma (zie figuur 1 a en b). Er treedt nu een vergelijkbare ontwikkeling op. Het aan het wit grenzende geel is breed en gaat zeer geleidelijk over in oranje. Het rood is smal en gaat tamelijk abrupt over in het duister.

---

⁵ Kees Veenman, *De grenzen voorbij*, in twee delen verschenen in Het Motief van mei en juni/juli 2007.

⁶ Rudolf Steiner, *Voorbij de grenzen van de natuurwetenschap*, Vrij Geestesleven, Zeist 2002.

We merken op dat zowel bij de zonsondergang als bij de prismatische kleurontwikkeling van geel naar rood een verduistering van de kleur gepaard gaat aan een verdichtingsproces. Het licht stuwt in de duisternis, terwijl het door het duister wordt samengebald. In beide gevallen laat het rood dan ook een samengebald gebaar zien, terwijl het gebaar van het geel juist uitstralend is. Rood kan dan ook heel goed spaarzaam gebruikt worden, b.v. bij het onderstrepen van een tekst. Maar willen we een tekst eruit laten springen dan gebruiken we een gele markeerstift. Nu is elk gebaar drager van een innerlijke kwaliteit. Bij rood is dat de kwaliteit warmte. Rood beleven we zielsmatig als de warmste kleur en bij het beschijnen van materie met rood licht leidt dit in vergelijking tot andere kleuren tot de grootste verhitting.

Dit ontstaansproces innerlijk na bootsen –de weg naar binnen– is niet eenvoudig. Allereerst dien je innerlijk duister en licht te scheppen. Het is een immens verschil om je duisternis voor te stellen –dat is heel eenvoudig– of met de krachten van de ziel duister te schéppen. Vaak moet er een weerstand overwonnen worden om dit mogelijk te maken. Innerlijk licht scheppen gaat ons eenvoudiger af. Vervolgens laat je het licht steeds sterker in het duister stuwen, terwijl het duister verduisterend en verdichtend op het licht werkt. Herhaal je dit proces voldoende malen dan ga je ervaren dat het licht tijdens dit proces niet ongewijzigd kan blijven. Je ervaart dan dat er zich een nieuwe kwaliteit ontwikkelt van kracht, activiteit en warmte. Doe je deze en andere oefeningen in meditatieve vorm dan ga je gaandeweg innerlijk ervaren dat het rood verwant is aan de menselijke wilskracht en enthousiasme⁷.

Om de moreel-ethische werking die van het rood uit gaat te ervaren –de weg naar buiten– is het intensief waarnemen van een volledig rode zonsondergang bij uitstek geschikt. Je ervaart dat dit rood al je poriën doordringt met een kracht die je sterkt en loutert.

Rudolf Steiner zegt dat in rood een natuurkracht werkzaam is, die maakt dat in de mens een innerlijke kracht groeien kan, die hem steeds meer reinigt in zijn bloed, dat wil zeggen in zijn passie⁸. Anders gezegd, van rood gaat een geestelijke warmte, een vuurwerking uit, die ons loutert en onzelfzuchtiger

---

⁷ Het meeste wat hier slechts zeer beknopt aan bod kan komen vindt men uitgebreid beschreven in Kees Veenman, *Farbe und der Mensch*, Elemente der Naturwissenschaft, Heft 90, Dornach 2009. Een Nederlandstalige versie is bij de auteur verkrijgbaar.

⁸ Rudolf Steiner, *Bilder okkultur Siegel und Säulen*, Dornach 1992.

maakt. Met deze dimensie van het rood kan naar mijn indruk de Christus een aspect van zijn wezen verbinden. In de jaren voor de eerste wereldoorlog heeft Rudolf Steiner met grote nadruk op het belang van de ontwikkeling van onzelfzuchtigheid vanuit individuele vrijheid gewezen: “Wat Christus gedaan heeft ligt besloten in de grondimpuls van de onzelfzuchtigheid en wat deze worden kan voor de bewuste ontwikkeling van de menselijke ziel is de school der onzelfzuchtigheid...De mensheid moet steeds onzelfzuchtiger en onzelfzuchtiger worden, daarin ligt de toekomst ... van alle liefdesdaden die door aardemensen kunnen geschieden”⁹.

Voor het ontstaan van het violet –in de natuurkunde de naam voor het donkerste blauw– wenden we ons tot de blauwe hemel. Hoe hoger we onze blik wenden hoe donkerder het blauw. In de zomer is de horizon vaak wit door de reflectie van het licht op stof en waterdamp. Naar het zenit toe, waar minder stof aanwezig is, neemt de reflectie af en zien we een steeds donkerder blauw. Stijgt men een hoge berg op bij helder weer dan is de hemel nog donkerder blauw. Op 30 km hoogte in de atmosfeer –alleen in militaire vliegtuigen te zien– ontstaat het violet. Op aarde is deze kleur nauwelijks te vinden. De kleur van een donkerblauwe bloem als de gentiaan komt het meest in de richting. Bij de toenemende duisternis wordt blauw steeds dieper, zoals de spreektaal dit heel exact uitdrukt, want deze dieptebeleving is direct ervaarbaar. Een haast oneindige diepte wordt in het violet bereikt. Deze toenemende dieptewerking wijst erop dat het licht –afkomstig van de zon en reflecterend op de naar boven toe steeds dunner wordende atmosfeer– door de er achter liggende duisternis van het heelal wordt opgenomen. Naarmate het blauw donkerder wordt neemt de dieptewerking toe, dat wil zeggen wordt de opzuigende werking van de duisternis sterker. Bij het prismatische blauw (zie figuur 1.b) ziet men een vergelijkbaar effect. Naarmate het blauw donkerder wordt waaiert het verder in het naast liggende duister uit. Het violet ontstaat wanneer steeds minder licht steeds sterker in de duisternis wordt opgenomen. Dit gebaar van de dieptewerking van violet is net als het rood ook drager van een innerlijke kwaliteit. Die komt men b.v. op het spoor door donkerblauwe bloemen in het

---

⁹ Rudolf Steiner, *Vorstufen zum Mysterium von Goltatha*, GA 152, 1990. Zie ook de waardevolle studie van Peter Selg over dit thema: *Die Kultur der Selbstlosigkeit*, Dornach, 2007.

laatste licht van de schemering te bekijken. Er lijkt een geheimzinnig licht vanuit te stralen, dat als een fijne deken om de bloemen ligt.

Om het ontstaansproces van het violet innerlijk na te bootsen is moeilijker dan bij het rood. Je schept nu eerst innerlijk duisternis en licht en laat het duister dan een in sterkte afnemend licht steeds dieper in zich opnemen. Doe je dit herhaalt dan ga je ervaren dat het duister in dit proces niet ongewijzigd kan blijven. Er ontstaat een nieuwe kwaliteit die ik wil beschrijven met de term stralende duisternis. Het stralen van het duister van het violet heeft echter een tegengestelde kwaliteit vergeleken het uitwendig stralende geel, de aan violet complementaire kleur. Ik noem daarom het violet inwendig stralend. Men kan deze oefening meditatief verdiepen door van het menselijke, innerlijke niet verlost, maar van sluimerende kracht vervulde duister uit te gaan. Door, zoals het manicheïsme zegt, het duister te omarmen. Dit kan er tenslotte toe leiden dat je gaat ervaren dat de verborgen kracht in het duister door het licht tot verlossing wordt gebracht.

Een oefening om de morele stemming van het donkere blauw te kunnen ervaren beschrijft Rudolf Steiner ten aanzien van de blauwe lucht¹⁰. Je neemt het hemelsblauw zo sterk in je op tot de kleurwaarneming als zodanig verdwijnt en er zich een oneindigheid opent¹¹. Een morele stemming wordt ervaarbaar van vroomheid, deemoed en offerkracht. Ook aan deze morele kwaliteit van het blauw kan Christus een dimensie toevoegen. In de afdaling van het Christuswezen, van het allerhoogste wezen van de Logos en tot zijn menswording en tenslotte uitmondend in de dood aan het kruis, offerde het Licht zich aan de duisternis, om de duisternis tenslotte te kunnen verlossen. En dit offeren blijft voortgaan tot mens en aarde zijn verlost en tot het geestelijke kunnen terugkeren.

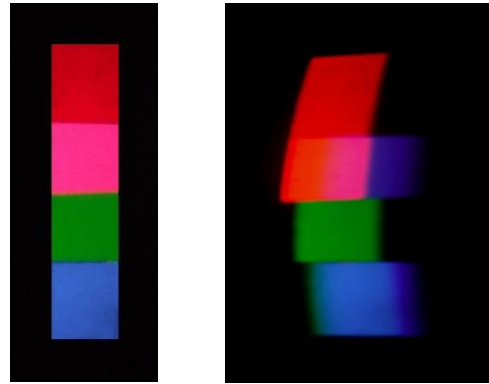
---

¹⁰ Rudolf Steiner, *Leven met engelen en natuurgeesten*, GA 136, Amsterdam, 2008.

¹¹ Naar mijn ervaring bedoelt Rudolf Steiner dat de kleurgewaardiging als *voorstelling* verdwijnt, zodat de kleurwaarneming onruimtelijk wordt en je in de dynamische werking van de kleur zelf komt.

Om het ontstaan en de kenmerken van het groen te leren kennen bekijken we opnieuw figuur 1.a. Van boven naar onderen toe wordt het totale kleurenbeeld steeds donkerder. Eerst is er nog wit in het midden, later verdwijnen ook de lichtere kleuren geel en licht blauw. Vanaf het punt waar het wit verdwijnt ontstaat er eerst licht groen, dat naar onderen toe donkerder wordt. Tenslotte eindigt het geheel in de drie donkerste kleuren: rood, groen en violet. Groen ontstaat dus ‘als laatste halteplaats op weg naar de duisternis’. Aan de ene zijde wordt het geflankeerd door de meest actieve kleur, het rood, waar het licht in het duister stuwet. Aan de andere kant door het violet, waar het duister door het licht tot een inwendig stralen komt. Men zou kunnen denken dat het groen in het midden ontstaat uit een menging van geel en licht blauw. Maar dat gebeurt alleen bij het mengen van materiële kleur, zoals verf. Geel en licht blauw gekleurd licht mengen zich tot bijna wit. Om het raadsel dat het groen vormt

nader te komen bekijken we een tweede experiment. We leiden vier vormen van gekleurd licht door een prisma (zie figuur 2) en zien dat het rood zich verder ontwikkelt in het gestuwde gebaar. Naar links toe wordt het karmijn en gaat dan abrupt over in het duister. Het donkerblauw ontwikkelt zich verder naar rechts, waarbij het, zoals we dat van het

violet hebben leren kennen, geleidelijk uitwaaiert in het duister. Magenta laat beide ontwikkelingen zien. Groen laat beide ontwikkelingen niet zien, het blijft zichzelf. Groen ontstaat waar het licht zich met de duisternis verbindt, maar zich niet in een eenzijdige richting ontwikkelt zoals het rood en het violet. Groen vormt het niet gespecialiseerde, alzijdig blijvende midden.

De innerlijke kwaliteit die met het beschreven groengebaar verbonden is, is die van het evenwicht en het alzijdige midden.

Het verinnerlijken van het ontstaansproces van groen vraagt erom licht zodanig met duisternis te verbinden dat het noch in het duister stuwet, noch door het duister wordt opgenomen. Het licht behoudt zijn alzijdigheid, maar toch verbindt het zich steeds sterker met de duisternis. Dit proces werkelijk innerlijk te voltrekken vraagt veel. Wordt deze oefening meditatief gedaan dan kan je